Norburg & Scherp

26 mars 2025

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avdelning 2

INKOM: 2025-03-26
MÅLNR: Ä 2676-25
AKTBIL: 46

Till
Stockholms tingsrätt

Endast via epost till stockholms.tingsratt@dom.se

Mål nr Ä 2676-25; Erik af Klint ./. Anders Kumlander m. fl.

Med anledning av Erik af Klints yttranden den 17 respektive 18 mars 2025, aktbil. 39 och 40, inkommer Ledamöterna härmed med följande yttrande i rubricerat mål. De definierade begrepp som används i den fortsatta framställningen har samma innebörd som i Ledamöternas yttrande den 13 mars 2025.

A. INLEDNING

1. Erik af Klint framställde i sin ansökan om entledigande av Ledamöterna ett yrkande om att dessa med stöd av 26 § ärendelagen även skulle entledigas för tiden intill dess att ärendet avgjorts. Grunden för det interimistiska yrkandet uppgavs sammanfattningsvis vara att Ledamöterna har för avsikt att på Stiftelsens vägnar sälja en del av Verket.

2. Ledamöterna uppfattar det som att Erik af Klint nu åberopar följande omständigheter som en ny ytterligare grund för det interimistiska yrkandet:

   - att Stiftelsen äger vissa målningar skapade av konstnärinnan Anna Cassel (”**Anna Cassels målningar**”);

   - att Ledamöterna ”med kort varsel” kan komma att kalla till ett styrelsemöte och därvid fatta påstått jävigt beslut om att ”överföra Anna Cassels målningar till Antroposoferna utan rättslig grund”; och

   - att målningarna därefter ”omgående kan komma att försäljas av David Zwirner”.

3. Ledamöterna har sedan tidigare bestritt Erik af Klints talan, inbegripet det interimistiska yrkandet, och sammanfattningsvis framfört att (1) Erik af Klint inte är taleberättigad i fråga om interimistiskt entledigande av Ledamöterna samt att domstolen inte är sakligt behörig att pröva frågan därom; (2) det inte är av synnerlig

vikt att Ledamöterna entledigas interimistiskt (något som Ledamöterna beviljats anstånd till den 28 maj med att utveckla); (3) det interimistiska yrkandet inte säkerställer det ärendet gäller; och (4) det inte föreligger starka skäl för att Erik af Klint genast ska få åtnjuta den rätt som han yrkar slutligt i målet.

4. Ovan beskrivna invändningar mot det interimistiska yrkandet gör sig alltjämt gällande, oaktat den nya grund som Erik af Klint nu åberopat. Ledamöterna hänvisar därför i dessa delar till sitt yttrande den 13 mars 2025. I det följande avsnittet kommer Ledamöterna således endast att bemöta de nya påståenden som Erik af Klint framfört till stöd för det interimistiska yrkandet.

B. ERIK AF KLINTS INTERIMISTISKA YRKANDE ÄR ALLTJÄMT GRUNDLÖST

5. En fundamental premiss för den nya grunden till Erik af Klints interimistiska yrkande är att äganderätten till Anna Cassels målningar tillkommer Stiftelsen. Erik af Klints påstående härom utgör dock inte mer än just det; ett blankt påstående om att det förhåller sig på det sättet. Att Erik af Klint inte presenterar något stöd för sitt påstående att äganderätten till Anna Cassels målningar tillkommer Stiftelsen innebär i sig att hans interimistiska yrkande inte kan vinna bifall på aktuell grund.

6. Ledamöterna vill å sin sida inledningsvis framhäva att de inte har något egenintresse i frågan om äganderätten till Anna Cassels målningar. För Ledamöterna personligen är det således ovidkommande om Anna Cassels målningar ska anses tillhöra Stiftelsen, Antroposofiska Sällskapet (en självständig ideell förening), eller någon annan. Ledamöterna har däremot såsom styrelseledamöter i Stiftelsen ett ansvar att tillse att äganderättsfrågan blir vederbörligen utredd, för att säkerställa att Stiftelsen inte förfogar över egendom som inte tillkommer densamma. Äganderättsfrågan har därför utretts, och Ledamöternas uppfattning är att Anna Cassels målningar inte tillhör Stiftelsen. Skulle Erik af Klint presentera underlag som tyder på en annan slutsats, är Ledamöterna beredda att ompröva sin uppfattning. Utredningens resultat sammanfattas i det följande.

7. Erik af Klint den äldre (dvs. Stiftelsens upphovsman och äldre släkting till sökanden i ärendet), förefaller i slutet av 1960-talet ha sökt efter en mer lämplig plats för att förvara Verket på. Orsaken var sannolikt att Verket vid denna tidpunkt förvarades i en dåligt isolerad förrådsbyggnad som var illa lämpad att härbärgera känslig konst. Av bland annat denna anledning skickade Erik af Klint den äldre den 5 februari 1969 ett brev till Arne Klingborg; dvs. Rudolf Steinerseminariets (”**Seminariet**”, numera Stiftelsen Kulturcentrum Järna) grundare och Antroposofiska Sällskapets styrelseordförande vid aktuell tidpunkt. I brevet framställde Erik af Klint den äldre en förfrågan om Verket ”i avvaktan på en slutlig lösning” kunde få förvaras i den biblioteksbyggnad som Seminariet var i färd med att uppföra.

8. Erik af Klint den äldre avslutade aktuellt brev med följande passus:

> ”I vår kommer jag på besök, bland annat för att se på Anna Cassels verk, och då kan vi talas vid om saken. Men om det behövs kommer jag när så önskas till Järna.”[1]

9. På liknande sätt tillskrev forskaren Ragnar Alcén Arne Klingborg den 15 september 1969, varvid han framförde bland annat följande:

> ”Betr. Anna Cassels efterlämnade handlingar, som du haft vänligheten att plocka fram; finns det någon möjlighet för mig att få – naturligtvis under kortare period – disponera dessa i mitt hem för viss undersökningar? Måhända en förmäten fråga, men har att göra med mitt ’forskningsläge’.”[2]

10. I slutet av 1960-talet förvarade och disponerade alltså Seminariet över Anna Cassels målningar, och det fanns inga föreställningar om att dessa skulle ingå i Verket eller på annat sätt tillhöra Erik af Klint den äldre. Det faktum att Anna Cassels målningar fanns i Seminariets besittning – och i praktiken även i Antroposofiska Sällskapets ägo pga. att ledningen bestod av samma personer i båda organisationer – har sin naturliga förklaring i att Anna Cassel under flera decennier av sitt liv hade haft en stark koppling till antroposofin. Så sent som för bara några år sedan upptäcktes vid en genomgång av Antroposofiska Sällskapets arkiv ett stort antal anteckningsböcker från Anna Cassel som inte tidigare hade varit kända.

11. Erik af Klint den äldres förfrågan år 1969 om möjligheterna till att förvara Verket hos Seminariet verkar ha godtagits av Arne Klingborg. Den 22 januari 1972 hölls det konstituerande styrelsemötet med den ursprungliga styrelsen i Stiftelsen. Styrelsemötet hölls på Seminariet och i styrelsen ingick utöver Erik af Klint den äldre bland annat Arne Klingborg. I styrelseprotokollets nionde paragraf antecknades följande:

> ”Beslöts att en del målningar och skisser, som utförts av Anna Cassel, akademikamrat till Hilma af Klint, och som överlämnats till seminariet, får förvaras i arkivet”.[3]

12. Vidare antecknades följande i styrelseprotokollets sista paragraf:

> ”Framförde ordföranden till Arne Klingborg och Bert Vetterfalk sin stora tacksamhet för deras tillmötesgående och bistånd, som möjliggjort att Hilma af Klints verk slutligen fått en ändamålsenlig och tryggad förvaringsplats, belägen inom ett område där förståelse för verket var att emotse och den rätta atmosfären var rådande”.[4]

---

[1] Bilaga 2, brev från Erik af Klint till Arne Klingborg den 5 februari 1969.
[2] Bilaga 3, brev från Ragnar Alcén till Arne Klingborg den 15 september 1969.
[3] Vår understrykning.
[4] Bilaga 4, protokoll från det konstituerande styrelsemötet i Stiftelsen den 22 januari 1972.

13. Härutöver kan konstateras att Anna Cassels målningar inte finns upptagna i den förteckning av målningar m.m. som hänvisas till i ingressen i Stiftelsens stadgar, och som utgör beskrivningen av den egendom som Erik af Klint den äldre skänkte till Stiftelsen i samband med dess bildande.[5] Hade Anna Cassels målningar tillhört Stiftelsen skulle de givetvis ha antecknats i aktuell förteckning.

14. Sammanfattningsvis var alltså alla inblandade parter vid tidpunkten för Stiftelsens tillkomst helt införstådda med att Anna Cassels målningar hade överlämnats till – och tillhörde Seminariet/Antroposofiska Sällskapet – inte Stiftelsen. Däremot kunde Verket och Anna Cassels målningar, av praktiska skäl, komma att förvaras gemensamt. Allt sedan Stiftelsens bildande år 1972 har Verket därefter regelbundet inventerats; det har aldrig funnits några anteckningar om att målningar utförda av Anna Cassel skulle ingå i Stiftelsens egendom.

15. I början av 1990-talet byggdes det nuvarande Kulturhuset i Ytterjärna (”**Kulturhuset**”). I samband därmed konstruerades i husets källarplan en specialanpassad arkivlokal vartill Verket förflyttades. Anna Cassels målningar överflyttades dock inte till den nya arkivlokalen. Något år efter millenniumskiftet upptäckte en vaktmästare att taket till en tvättstuga i en byggnad tillhörande Seminariet hade fuktskadats, och att vatten i små mängder börjat läcka igenom. På byggnadens vind förvarades en del papper och anteckningsmaterial samt överblivet material från de målningskurser som under årens lopp ägt rum på platsen. En av Ledamöterna, Ulf Wagner, var vid denna tid utbildningsansvarig för den konstnärliga utbildningen som Seminariet höll i, varför det var naturligt att han kontaktades för att gå igenom materialet.

16. På ett bord i en avskild del av vinden, i anslutning till arkivmaterial tillhörande Antroposofiska Sällskapet, påträffade Ulf Wagner drygt 200 målningar av Anna Cassel, bestående av oljemålningar, akvareller och blyertsteckningar. Målningarna låg oramade på varandra, och en del hade fuktskadats till följd av läckaget i taket. Ulf Wagner hade sedan tidigare kännedom om Anna Cassel, bland annat genom Hilma af Klints anteckningsböcker, men upptäckten i detta sammanhang av ett så stort antal målningar skapade av Anna Cassel var för honom mycket överraskande.

17. Anna Cassels målningar flyttades därefter temporärt till en säkrare plats i form av ett arkivskåp på samma vind i avvaktan på att taket reparerades. I takt med att Verket fick allt större uppmärksamhet förstod Ulf Wagner dock att även Anna Cassels målningar behövde förvaras på en betydligt bättre och säkrare plats. Omkring år 2010, i samband med att Ulf Wagner övertog ansvaret för Hilma af Klints arkiv i Kulturhuset, flyttades därför Anna Cassels målningar till aktuellt arkiv för att möjliggöra en mer ändamålsenlig förvaring av desamma. År 2016 flyttades

[5] Bilaga 5, förteckning av Verket.

sedermera Verket och Anna Cassels målningar till större specialanpassade lokaler i Tumba där de förvaras än idag.

18. Sammanfattningsvis ger utredningen av äganderättsfrågan stöd för att Anna Cassels målningar i första hand tillhör Antroposofiska Sällskapet, och i andra hand Seminariet, varför Ledamöterna inte med gott samvete har kunnat göra anspråk på aktuella målningar för Stiftelsens räkning. Att Anna Cassels målningar sedan omkring år 2010 har förvarats gemensamt med Verket har sin naturliga förklaring i den historik och det händelseförlopp som beskrivits ovan, och som Ulf Wagner i relevanta delar kan vittna om under sanningsförsäkran.

19. Erik af Klint (sökanden i ärendet) blev släkten af Klints huvudman år 2010, och började först i samband därmed att engagera sig i Stiftelsen. Erik af Klints påstående om att Anna Cassels målningar har varit i Stiftelsens besittning ”så länge han känner till” beror således troligtvis på att tidpunkten för flytten av Anna Cassels målningar från Seminariet till Hilma af Klints arkiv sammanfaller ungefär med startpunkten för Erik af Klints engagemang i Stiftelsen. Ulf Wagner har å sin sida varit medlem i Stiftelsens styrelse sedan år 1997.

20. Erik af Klint påstår vidare att Stiftelsen har försäkrat och restaurerat Anna Cassels målningar, och underförstått att detta ska ha bäring på äganderättsfrågan. Inte heller det stämmer. Stiftelsen försäkrar varken Verket eller Anna Cassels målningar när dessa befinner sig i Stiftelsens arkiv i Tumba. När enskilda målningar lånas ut till olika konstinstitutioner och muséer försäkras däremot dessa målningar, vilket lånande institution bekostar. Vidare bekostar lånande institution eventuella konserverande åtgärder och inramning för utställning. Antroposofiska Sällskapet betalar ingen ersättning för att Anna Cassels målningar får förvaras i Stiftelsens arkiv. I utbyte häremot erhåller dock Stiftelsen den ersättning som lånande institutioner betalar för att få ställa ut Anna Cassels målningar, vilket fungerar som kompensation för den kostnad som Stiftelsen har för att förvara desamma.

21. Erik af Klint påstår härutöver att Ledamöterna ”med kort varsel” kan komma att kalla till ett styrelsemöte och därvid fatta ett påstått jävigt beslut om att ”överföra Anna Cassels målningar till Antroposoferna utan rättslig grund”. Erik af Klint spekulerar vidare i att målningarna därefter ”omgående kan komma att försäljas av David Zwirner”. Samtliga dessa påståenden förnekas och bemöts i det följande.

22. På styrelsemötet den 15 december 2023 tog Erik af Klint upp behovet av inventering av Stiftelsens arkiv. Stiftelsens VD Jessica Höglund svarade att vid aktuell tidpunkt inventerades allt material som har ett ”HaK-nummer” (Hilma af Klint-nummer), men nämnde att det även finns material från andra konstnärer i arkivet. I anslutning till detta förde då Erik af Klint särskilt på tal Anna Cassels målningar, varvid Ulf Wagner och Anders Kumlander påpekade att dessa målningar

tillhör det Antroposofiska Sällskapet. Erik af Klint framförde då för första gången det överraskande påståendet att Stiftelsen äger aktuella målningar.[6]

23. Erik af Klint fortsatte sedan att driva aktuellt spörsmål, vilket för Ledamöterna tidigare hade varit en icke-fråga. Vid styrelsemötet den 14 juni 2024 ställde Erik af Klint ett antal frågor gällande Anna Cassels målningar, vilka Ulf Wagner sedan tidigare redan hade besvarat i enlighet med vad som redogjorts för i denna inlaga.[7] Vid styrelsemötet den 15 november 2024 framhärdade Erik af Klint än en gång i att dryfta äganderättsfrågan till Anna Cassels målningar. Ulf Wagner redogjorde då återigen i sammanfattande ordalag för vad som beskrivits i denna inlaga. Ledamöterna uppmanade sedan Erik af Klint att presentera något underlag som stöder hans påståenden om att Stiftelsen äger Anna Cassels målningar.[8] Eftersom Ledamöterna, som tidigare nämnts, inte har något egenintresse i frågan om vem Anna Cassels målningar tillhör, skulle de beroende på styrkan i det underlag som Erik af Klint kunde presentera vara beredda att omvärdera sin ståndpunkt.

24. Det är i ljuset av dessa omständigheter som agendan inför det inställda styrelsemötet den 19 mars 2025 ska betraktas. Eftersom Erik af Klint tidigare hade sagt att han hade ”bevis” för att Anna Cassels målningar tillhörde Stiftelsen, så emotsåg Ledamöterna att få ta del av denna bevisning vid styrelsemötet. Erik af Klint har än idag inte presenterat något underlag som stöder hans påståenden gällande äganderätten till Anna Cassels målningar; inte ens till stöd för sitt interimistiska yrkande i tingsrätten.

25. Det har aldrig funnits något syfte att ”överföra Anna Cassels målningar till Antroposoferna” och sedan försälja aktuella målningar genom David Zwirners försorg. Såsom framgått ovan har den enda anledningen till att frågan om äganderätten förts upp på dagordningen varit att Erik af Klint drivit frågan. Ledamöternas förhoppning med det styrelsemöte som kom att ställas in var således att kunna nå en samsyn i frågan om äganderätten till Anna Cassels målningar, och sedan lägga vad som från första början borde ha varit en okontroversiell fråga till handlingarna.

26. Slutligen påstår Erik af Klint att Ledamöterna skulle vara jäviga gällande att fatta beslut i äganderättsfrågan. Oaktat att Erik af Klint inte har konkretiserat vad påstått jäv skulle bestå i tillbakavisas att Ledamöterna på något sätt skulle vara jäviga att handlägga aktuell fråga.

27. Ledamöterna vill i detta sammanhang återigen understryka att syftet med att frågan om äganderätten fördes upp på dagordningen till styrelsemötet den 19 mars 2025

[6] Styrelseprotokoll daterat den 15 december 2023, s. 3, § 9, aktbilaga 12.
[7] Styrelseprotokoll daterat den 14 juni 2024, s. 8, § 16, aktbilaga 3.
[8] Styrelseprotokoll daterat den 15 november 2024, s. 5, § 18, aktbilaga 17.

var att Erik af Klint skulle få presentera det underlag han påstår sig inneha. Styrelsen skulle sedan – baserat på allt tillgängligt källmaterial och i anledning av Erik af Klints påståenden – för god ordnings skull kunna uttala sig om vad Stiftelsens officiella hållning är beträffande äganderätten till Anna Cassels målningar. Punkten på dagordningen om äganderätten till aktuella målningar hade således närmast karaktären av en ordningsfråga; något annat syfte fanns inte. Det rör sig således inte, under alla förhållanden, om att styrelsen skulle handlägga en fråga om ett avtal eller annan rättshandling i den mening som avses i jävsbestämmelsen i 2 kap. 14 § stiftelselagen.

Stockholm dag som ovan

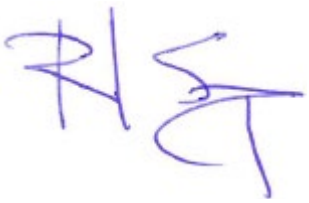
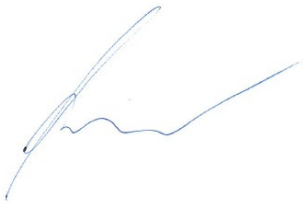

Pontus Scherp Fredric Bergqvist Jakob Hambert